

Vista de la plaça del Govern d'Alger, coneguda entre els emigrants valencians per plaça del Cavall. A la dreta s'hi pot veure la sinagoga major i, al darrere, la Casbah.

La nostra petjada a Algèria

Entre 1830 i 1962 Algèria restà sota domini francès. Per moltes raons, sobretot econòmiques, milers de persones emigraren a aquell país del nord d'Àfrica, en cerca de noves oportunitats. Entre aquells emigrants, es destacaren els contingents valencià i menorquí. Ara un llibre fa una ullada a la petjada valenciana a Algèria.

Edicions del Bullent publica *Els valencians d'Algèria (1830-1962). Memòria i patrimoni d'una comunitat emigrada*, un estudi centrat en la presència valenciana a l'ex-colònia francesa. Els autors d'aquest treball són Àngela-Rosa

Menages (Alger 1957) i Joan-Lluís Monjo (Tàrbena, Marina Baixa, 1968), ambdós professors d'ensenyament secundari. Amb aquesta obra guanyaren el vuitè premi Bernat Capó de difusió de la cultura popular.

El treball d'investigació nasqué amb

tres objectius, com indiquen els autors: en primer lloc, destacar la importància de l'emigració a Algèria; segonament, presentar l'emigració com una experiència positiva i enriquidora; i, finalment, reivindicar la cultura d'aquells emigrants com a patrimoni de tot el poble valencià.

Menages i Monjo han fet més de 130 entrevistes a persones que nasqueren a Algèria o que hi emigraren. A més d'obtenir informació per mitjà d'aquestes converses, els autors han fet un buidatge de tota la bibliografia que han trobat referida a aquest àmbit: llibres, revistes, diaris, documents familiars i més documentació obtinguda d'arxius parroquials o municipals. Pel que fa a la part àudio-visual, també han consultat pel·lícules i documentals.

Per què, on, quan... L'estudi assenyala que hi hagué emigració valenciana cap a Algèria pràcticament durant tot el temps en què el país africà fou dominat per França, un període de més de 160 anys.

El motiu més habitual per a deixar les terres d'origen fou l'econòmic: sous més alts que al País Valencià o la possibilitat d'ascens socials empenyien la gent a pujar a aquells vaixells que unien la costa del sud valencià amb l'algeriana. Alguns valencians només hi anaven per a aplegar diners i tornar a casa. Alguns altres, hi acudien cada any a treballar de temporers del camp.

Hi havia més raons per a deixar els pobles d'origen i emigrar a l'Àfrica, com ara motius polítics, sobretot després de la guerra civil. Per una altra banda, els autors també parlen de raons com ara l'ansia d'aventura o, fins i tot, la necessitat de fugir de la justícia.

Els valencians que se n'hi anaren es concentraren majoritàriament a dues regions: Alger (on també hi havia el gruix del col·lectiu menorquí) i Orà. El contingent valencià més nombrós s'establí a la capital algeriana, especialment al barri de Bab-el-Oued. *l'Algérois*. A la regió d'Orà, hom hi podia trobar ciutadans del sud del País Valencià (Vinalopó, Alacantí, Baix Segura) i, segons Joan-Lluís Monjo, "hi predominava l'element castellano-andalús". Certament, a l'Oranès hi residia molta gent originària de Múrcia i Andalusia.

Quant a l'ocupació, de primer molts valencians es dedicaren a feines temporals, que solien ser les més dures: desbrossament de terra, obra pública,

pedreres... Però al llarg de tot el període colonial diversos emigrants saltaren del sector primari a una diversificació productiva més àmplia; era el pas d'una emigració temporal a una d'assentament.

Menages i Monjo han elaborat una mena de llista de les ocupacions majoritàries dels valencians que emigraren a Algèria. L'agricultura hi fou, juntament amb la mineria, una de les ocupacions més habituals dels homes durant el primer terç del segle XX.

Els establiments més habituals entre els valencians d'Algèria van ser els forns i les pastisseries. Als forns, hi venien bàsicament rebosteria valenciana, amb aportacions franceses. Les pastisseries més "especialment refinades" oferien productes a l'estil francès.

Un altre sector en què es destacaren els valencians va ser el dels torrons i els gelats, una indústria, per una altra banda, molt típicament valenciana. A banda d'aquestes professions més remarcables, els autors també fan referència a alguns altres, com ara la producció d'espardenyes i cànters o la marineria.

De la llista d'ocupacions que aporten Menages i Monjo es dedueix que molts emigrants feien a Algèria la mateixa feina que al País Valencià.

Pel que fa a les dones, moltes anaren a Algèria a treballar al servei domèstic de cases de famílies benestants. Era

Escena costumista d'Algèria, amb persones de diferents cultures compartint el mateix espai.

habitual d'anar-hi a treballar de dida. El llibre conté diverses referències a les dones que entraven a treballar a cases de famílies jueves, perquè "les cases més riques solien ser d'amos jueus". Als anys 50 del segle passat, a més, la gran onada migratòria cap a Algèria fou majoritàriament de dones.

Una societat multicultural. *Els valencians d'Algèria* també recull les impressions d'uns emigrants d'una societat arcaica a un país on hi havia això que avui s'anomena *multiculturalitat*.

A la societat algeriana d'aleshores, els valencians entraren en contacte no solament amb francesos i europeus, sinó també amb jueus *-jodios-* i musulmans. El llibre recull un seguit d'estereotips que els valencians tenien de la resta de gent, i també els que circulaven sobre els valencians. Segons els autors, "tots els entrevistats coincideixen en la bona avinença

Els menorquins, els altres catalans d'Algèria

A més dels valencians, a l'Algèria colonial també s'hi destaca la presència d'altra comunitat dels Països Catalans: la menorquina. Coneguts per *maonesos*, s'establiren a Alger i a diverses poblacions properes a la capital algeriana. Menages i Monjo expliquen que els menorquins eren molt ben considerats pel govern francès, contràriament a la resta d'estrangers. Com a mostra d'aquest tracte preferencial, els menorquins podien accedir a la propietat de la terra, com els colons.

Els emigrants menorquins es dedicaren principalment a l'horticultura, un àmbit en què, segons els autors del llibre, arribaren a ser autèntics especialistes. Als menorquins se'ls atribueix la transformació de les planes properes a Alger, "unes terres que inicialment eren marjalenques i que pels menorquins foren bonificades i posades en explotació. Els

informadors amb què han parlat Menages i Monjo testimonien que els contactes entre valencians i menorquins no eren gens excepcionals. Els autors consideren que "no és estrany, per tant, que hi poguera haver intercomunicació entre catalonòfons de diverses procedències". Com a prova d'aquesta relació, aporten les cobletes d'origen illenc que s'han incorporat a la tradició de la Marina gràcies al contacte que hi hagué a Algèria. Com a mostra, aquesta estrofa d'una cobla recollida a Tàrbena (Marina Baixa), transmesa amb un lèxic illenc que no és d'ús comú en aquest poble de la Marina:

Al·lota, aquest estiu
m'hauràs de deixar sa gàbia
per posar un oucell viu.
Sí no, es morirà de ràbia.

Treballadors de la pedrera Jaubert a Bab-el-Oued (Algèria) cap a principi de segle. En arribar a Algèria molts valencians hi feien les feines més dures.

entre les tres comunitats principals: els europeus, els *moros* i els jueus, encara que cadascun seguira els costums propis i procuraren de no mesclar-se". Hi hagué un intercanvi continu entre les parts, en camps com ara la llengua o els menjars –per això el cuscús és un plat comú a diverses poblacions de la Marina. Joan-Lluís Monjo insisteix en aquesta barreja, i assegura que molts d'aquells emigrants que tornaren al País Valencià l'enyoraven.

Totes aquestes relacions i intercanvis no amaguen la situació de dominació colonial que vivia el país. De fet, el treball de Menages i Monjo recull testimonis sobre el tracte despectiu –i fins agressiu– que rebien els musulmans per part dels colons. Tota aquesta situació acabà esclatant el 1954.

La llengua dels valencians. Un capítol a banda mereix la llengua que parlaven els valencians que emigraren a Algèria. Els autors destaquen l'ús de la llengua catalana entre les persones d'origen catalanoparlant (de la Catalunya Nord, menorquins, valencians) i l'ús familiar i local. Fins i tot, els autors tenen testimonis que informen que hi havia musulmans que per la relació amb els valencians o amb els menorquins parlaven català. La barreja lingüística fou sempre constant, però sense oblidar que el francès sempre era

la llengua preminent. Si a casa nostra hi ha gent que empra el català en les relacions familiars i el castellà en les socials, passava una cosa semblant amb la llengua francesa.

Els autors indiquen diversos graus de fidelitat lingüística entre els emigrants valencians, però indiquen que el fet que moltes famílies passaren les vacances als pobles d'origen contribuï a fer que la llengua no morira. Quan arribà la guerra d'Algèria, una part important d'aquells emigrants tornaren als municipis d'on provenia la família. L'ur arribada passà gairebé desapercibuda: molts s'integraren sense problemes als pobles, perquè eren dels pobles, i parlaven català, un català ple de particularismes, amb moltes paraules del francès, el *patuet*. I amb noms de fonts com ara *Josephine, François, Michel* o *Josette*.

Els autors també assenyalen que moltes persones eren refractàries a parlar de l'estada a Algèria, perquè l'eixida fou molt traumàtica, tant per la manera com hagueren d'abandonar el país, com pel fet que foren vinculats a moviments terroristes com l'Organisation Armée Secrète. Per a Menages i Monjo aquesta "és la part fosca de la nostra memòria sobre Algèria". Però tot això ja és una altra història.

Borja Català

L'Onze de Setembre engegava a Barcelona el recorregut del Correllengua, que durà la flama lingüística de cap a cap del nostre territori. L'any passat hi van participar més de 300.000 persones. I aquest 2007 no vol restar enrere.

Comença el curs i torna, com cada any –i a hores d'ara ja s'ha fet tradició–, l'intens recorregut que la flama de la llengua catalana du a terme de llarg a llarg de les comarques del país amb l'objectiu de reclamar la normalitat i la unitat de la llengua i de mostrar la qualitat "innovadora, integradora i desacomplexada" de la nostra cultura: és el Correllengua, que organitzen la Coordinadora d'Associacions per la Llengua Catalana (CAL), al nord, i Acció Cultural del País Valencià (ACPV), al sud, que va engegar itinerari la passada Diada de l'11 de Setembre, a Barcelona i a Andorra (i a l'Alt Urgell, també) i que l'acabarà –després de passar el 29 de setembre a Fraga i el 9 d'octubre a València– el 3 de novembre a Perpinyà.

El mecanisme és senzill i eficaç: quan la flama arriba a una població, la torxa que simbolitza el manteniment i la vivor de la llengua és rebuda segons el gust i la imaginació de cadascú (s'organitzen cercaviles o concerts, xerrades, teatre, exposicions, jocs de carrer, cinema...). Posem-ne un exemple i anem cap al sud, al Vinalopó, per fitar-hi Elx, que ja té enllestit el programa d'actes i que celebrarà el Correllengua el 4 d'octubre vinent: al matí, el Gran Teatre es posarà el nas vermell per acollir la *troupe* de Pallassomania, amb un espectacle per als més menuts; al vespre, la flama arribarà a la sala de